

Koronavirusga qarshi choralar har birimizning mas'uliyatimizni oshiradi

4 KЎЗГУ

www.xs.uz / xalqsuzi.uz @xs_uz

Халқ сўзи

2020 йил 16 апрель

КОРОНАВИРУСГА ҚАРШИ ЧОРАЛАР ҲАР БИРИМИЗНИНГ МАСЪУЛИЯТИМИЗНИ ОШИРАДИ

2000 йилларнинг бошларида қатор олимлар инсониятга кулфат келтириши мумкин бўлган терморядо урушлари, Ерга йерик астероиднинг кулаб тушиши, глобал иссиқ каби ўта яқин таҳдидларни ўрганишган. Улар орасида вирусли инфекция тарқатиши хавфи ҳам кўчди баҳоланган. Қўйд қинаганида, тибобет ва теологиянинг равжланishi сарақодинде даврди барча оғир хасталиқлар, саратон, қорак-қон томир касаллиқларидан ҳоли бўлишни таъминлаши мумкин, аммо вирусли инфекциялар инсон билан доимо бирга юради ва ҳар қандай вақтда 1918 йилда рўй берган "Испанка" каби пандемияни келтириб чиқариши мумкин. Бу атраф-муҳитнинг узғаришга қароб вирусларнинг фаъуллода тезлик билан муаллақла урқаш, турларнинг узғариши ва кенг тарқалишига боғлиқ.

Афсуски, ҳамма давлатлар ҳам бундай глобал хатарга етарли эътибор қармади. Фақат бундай офатларга нисбатан тайёр бўлган Хитой бунун мамлакат бўйлаб вирусни кенг тарқалишини олдини ола билди.

Демак, бу каби оқими касалиқларга

қарши доимо оғоҳ ва ҳушёр туриш энг катта талаблардан биридир. Жумладан, бунун корonavirusга қарши илмий асосланган чораларни қилиш ҳудуд мумкин. Доимий равишда SARS-COV-2 вирусни устида курашу олиб бориш керак ва кўчди сезилар тест тизимларни ишлаб чиқиб, ҳуд ва баҳор ойларида аҳолини текшириб туриш зарур.

Ўзбекистон олимлари томонидан бир қатор илмий муассасаларда тест тизимлари яратилмоқда, соғлиқни сақлаш тизими ходимлари эса таҳлил қилишмоқда. Шунинг учун юртимизнинг ҳар бир ҳудудда санавтотасциялар қосида вирусолог-шифдор лавозимини қорий этиш ўта мумкин.

"Тоқдор" офатга қарши курашиш ва унинг олдини олишда организмга ўша вирус касалиқни суғий қавириб, унинг иммунитетини оширишга ҳизмат қилувчи вакциналарни яратиш самаралар мулобардан ҳисобланади. Бироқ бу усулб ағза машаққатли йўлди. Бунинг сабаби эса COVID-19 РНК тутган вируслар қаторига қарши ва унинг муаллақла учуш эҳтимоли ҳудуд кўчди. Узғаришга тез учрагани боис бундай вирусга қарши вакцина-

ларни яратишга 10 йиллаб вақт келди. Яна, масалан, ОИТС ҳам РНК тутган вируслар қаторига киргани туфайли орадан 40 йил ўтса ҳам унга қарши вакцина яратилмаган.

Корonavirus билан зарарланган организмда иммунитет тизими ушбу касалиққа қарши мақсус интерферон оқсилларини ишлаб чиқаради. Демак, иммунитет тизими кучли одамлар (ёшлар ва соғлом, бақувват организм) вирусни енгил тарзда енгилб ўтди ва акцияга, яши унун одамларда бу ҳолат қўриб турганимиздақ оғир кўчди. Шунинг учун вирусли инфекцияларга қарши ген муаллақлақия теологияларни ёрдамда олишган интерферонлар қонг қўлианилади. Лекин улар одада қиммат.

Интерферонлар тангага қўриқилганда организм ёл мода сифатида қабул қилари ва унга қарши антитаналар ишлаб чиқара бошлайди. Шунинг учун ҳозирги қўнда вирусли инфекцияни даволашда қўлаш учун интерферонларни индукциялагани бир қатор биология моддаларини қатта синфи мақсуд. Уларнинг таъсирида организм ўзининг табиий, кенг интерферонини ишлаб чиқаради ва организмнинг иммунитетини ошириб беради. Бу ҳолат эса

инфекциянинг тарқалишида биринчи ўсиқ бўлиб ҳизмат қилади. Бу моддаларни қўлаш эҳтимоли шартинда касалиқни даволаш ва профилактика қилиш учун қўлаш самаралар ҳисобланади.

Ўзбекистон Фанлар академияси Биорганик ким институтида 20 йил мобайнида ўсиқлик ҳам ашайлари асосида бир қатор дори воситаларни яратилмоқдаки, уларнинг афзаллиги — биология фаолиятининг кенглиги, заҳарсизлиги ва кўчди самарадорлиғидир. Уларнинг барчаси организмда интерферон синтезини самарали индукциялайди ва турли вирусларга қарши тўғридан-тўғри вирulent таъсири намойи қилади.

Масалан, "Рутан" препарати грип вирусининг турли штампларига, "Отасан", "Эуфорбин" ва "Пунтин" препаратлари одамнинг иммунитет тақсиллиги вирусига қарши самаралидир. "Таросин", "Тозалдор" ва "Мобелин" препаратлари беҳасата вирусга қарши фаолиқла эга ва иммунитет тизимини стимуллайдир. "Рометин" — трипта қарши препарат. "Тимостин" ва "Эритин" каби иммунитетувор препаратлар соғлом организмнинг иммунитетини мувофиқлаштириб туриш учун зарур.

Бунунг қўнда ўта мумин препаратлардан бири бўлган вирусга қарши ҳусуиятлик "Рутан" — тотум ўсиқликдан олиниди ва замонавий тиббобетда қўлашадиган аналогларга рақобатбардор бўла олади.

"Рутан" препарати организмда индукция интерферон синтезини 3 — 10 марта орттиради ва турли вирусларга қарши курашуни иммунитет статусини тезлик билан кўчаради. Қўлаш ва кўчди таъсири йўқлиги туфайли токсиклик даражаси ҳудудга паст, шунингдек, вирусларга қарши қўлашадиган бошқа препаратлардан терапевтик самараси кўчди. "Рутан" организмда интерферон ишлаб чиқаришини орттиради, бу эса вирусларга қарши курашуни б-, в- ва г-интерферонлар ҳоли бўлишни ҳадлаштиради.

Препаратнинг клиник саноқлари иккунбий ақуланган ва 2015 йилдан тиббобет амалиётинда қўлашга русат этилган. Хитойлик олимлар "Рутан" препаратини SARS-COV-2 вирусининг гидролазанин 78.3 фоз ингибирлашни ва касалиққа қарши курашда самарали бўлиши мумкинлигини саноқдан ўқидилар.

Хитой Фанлар академияси ва Ўзбекистон Фанлар академияси Биорганик ким институти ҳамкорлиғида Хитой — Ўзбекистон тиббобет Тоғоқлари яратилган. У ерда "Рутан" препаратининг дори шакли ишлаб чиқарилиб, препаратнинг биринчи партиясини Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирлиғига беғарз ёрдам сифатида тақдим этилади.

COVID-19 корonavirusининг тарқалиши барча давлатларнинг нофақат соғлиқни сақлаш тизимини, балки Ер ҳозиянинг барча халқларини ларгага соқди. Лекин шунинг айтиш мумкин, инсоният пандемия ўстида галаба қозонади, аммо соқди бўлганларнинг иннобатга олган ҳолида, микроолам беғани қайтимида қарши унун ўриш туғилиши ағлаш вақти келди. Бу эса барчамизни ўз соғлиқимизга эътиборни бўлишга қарқаради. Турли профилактик тадбирлар комплекси — бу, аввало, соғлом турмуш тарзи, тозалик ва гигиена талабларига риқо қилиш ҳар биримизнинг ҳаётий қўлашга айланishi лозим.

Искондрейдиган сезимлар йўқлиқларга қармай, ҳуқуқийнинг барча қўлашган ҳаракатлари зарурини ва ўз вақтидадир. Вирусли инфекциянинг тарқалиш хавфи кўчди бўлишига қармай (аҳоли гавақулия, қаранги қўлашларини бўлиши, ўнган қосиқ, урф-одалар ва ҳоказо), Ўзбекистонда вақит турик назорат остида. Бунда, ағбатга, Президентимизнинг ўри беғубис. Унинг дароқоқининг пастлиги, бу — шифдорларнинг ҳолидидир, уларнинг қарамонлиқлари оқимда таъзимлади.

Шавкат СОЛИҚОВ,
Биорганик ким институт директори, академиги.